

**DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I INFORMACYJNA
BIBLIOTEK UCZELNIANYCH
– TEORIA A PRAKTYKA**

Praca zbiorowa
pod redakcją **Marii Czyżewskiej**

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku
Białystok 2005

Komitet redakcyjny

Mirosława Cywoniuk, Zbigniew Ejsmont, Ryszard Horodeński (zastępca przewodniczącego), Edyta Jurczak-Pejko, Cecylia Sadowska-Snarska (sekretarz), Andrzej Stasiak (przewodniczący), Kazimierz Szczęśniak

Redakcja

Maria Czyżewska

Recenzent

dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek, prof. UW

Korekta

Ewa Pawelska

Projekt okładki, DTP

Tomasz Jarocki

Copyright © by Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Białystok 2005

ISBN 83-87981-37-0

Wydawnictwo

*Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku
ul. Choroszczańska 31, 15-732 Białystok
tel./fax (085) 652-09-25, e-mail: wydawnictwo@wse.edu.pl
<http://www.wse.edu.pl>*

Druk i oprawa

*Podlaska Spółdzielnia Produkcyjno-Handlowo-Ustugowa
Białystok, ul. 27 Lipca 40/3, tel./fax (085) 675-48-02
<http://www.podlaska.com.pl>*

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
-------------	---

CZĘŚĆ I. ZAGADNIENIA OGÓLNE

Stefan Kubów

Jakich badań potrzebują biblioteki w Polsce?	11
--	----

Janina Przybysz, Paweł Pioterek

Czy biblioteki wyższych szkół niepaństwowych można nazwać naukowymi? Raport z badań ankietowych dotyczący działalności naukowej bibliotek ...	19
--	----

Małgorzata Podgórska

Potrzeby informacyjne użytkownika – rozważania na przykładzie biblioteki naukowej Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej we Wrocławiu	31
---	----

CZĘŚĆ II. FORMY I PODMIOTY DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ I INFORMACYJNEJ

Anna Sitarska

Bibliografia regionalna w przestrzeni informacyjnej biblioteki akademickiej	43
---	----

Maria Czyżewska

Bibliografia „Regiony Polski Wschodniej”	59
--	----

Teresa Szmigielska

Pokazy multimedialne jako jedna z form działalności informacyjno-dydaktycznej Biblioteki Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Informatycznej w Warszawie	69
--	----

Beata Antczak

Optymalizacja dostępu do informacji w Bibliotece Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu ze szczególnym uwzględnieniem zadań bibliotekarza – specjalisty ds. informacji	83
---	----

Urszula Ganakowska

Kulturotwórcza rola Biblioteki Uniwersytetu Szczecińskiego	97
--	----

Barbara Zieleniecka

Strony WWW bibliotek wyższych szkół niepaństwowych – próba porównania	103
---	-----

Halina Brzezińska-Stec

Rola i zadania bibliotekarzy dyplomowanych w bibliotece akademickiej 123

Magdalena Karciarz

Autorytet, motywacja i doświadczenie w pracy naukowej bibliotekarzy .. 135

CZĘŚĆ III. WARSZTAT NAUKOWY I JEGO UDOSTĘPNIANIE

Józef Szocki

Biblioteka Wyższej Szkoły Zarządzania i Finansów we Wrocławiu jako warsztat naukowo-dydaktyczny studentów i pracowników akademickich 143

Anna Obrzut, Karina Szoltysik

Jakość usług bibliotecznych. Wyniki ankiety przeprowadzonej w Bibliotekach Wyższych Szkół Bankowych 153

Edyta Kołodziejczyk

Porównanie udostępniania zasobów informacji naukowych na nośnikach elektronicznych w Bibliotece Chemicznej i Bibliotece Chemii Spożywczej – filiach Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej 163

Agnieszka Kobiółka

Badanie jakości usług w budowaniu relacji czytelnik – bibliotekarz na podstawie doświadczeń Biblioteki Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej we Wrocławiu 175

CZĘŚĆ IV. Z DOŚWIADCZEŃ BIBLIOTEK UCZELNIANYCH

Irena Augustynowska

Proces tworzenia zbiorów, bazy naukowej i informacyjnej małej biblioteki uczelnianej na przykładzie Biblioteki Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Służb Publicznych „Asesor” we Wrocławiu 191

Anna Kukawka

Realizacja zadań naukowych wynikających z ustawy o bibliotekach w Bibliotece Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu 201

Katarzyna Gradzik

Stan obecny i plany na przyszłość w zakresie działalności naukowej i informacyjnej Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku 209

Elżbieta Sudra

Nowe zadania i możliwości Biblioteki Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi w świetle zmian organizacyjnych 213

ROLA I ZADANIA BIBLIOTEKARZY DYPLOMOWANYCH W BIBLIOTECE AKADEMICKIEJ

W toczącej się w ostatnich latach w środowisku bibliotekarskim dyskusji [1-5, 11] dotyczącej bibliotekarzy dyplomowanych, wielokrotnie zwracano uwagę na ich rolę w realiach społeczeństwa informacyjnego. W większości były to opinie bardzo krytyczne. Wskazywano na ich niewielką rolę w dziele komputeryzacji, wytykano brak kreatywności i umiejętności odnalezienia się w nowej rzeczywistości, zaniedbania w realizacji ustawowo określonych zadań naukowych i dydaktycznych. W związku z tym pojawiały się też pytania. Kogo chcemy zatrudniać w bibliotekach? Ludzi z dużą wiedzą ogólną czy też pracowników sprawnych organizacyjnie? Czy utrzymywać nadal skostniałą już strukturę zawodową, czy też doprowadzić do całkowitej zmiany w pragmatyce zawodu bibliotekarskiego z likwidacją stanowisk bibliotekarzy dyplomowanych włącznie?

PODSTAWY PRAWNE

Już w świetle ustawy z 1968 roku [18] w bibliotekach zatrudnia się dwie grupy pracowników merytorycznych: bibliotekarzy dyplomowanych i służbę biblioteczną, często zwaną po prostu „służbą”, wbrew opinii samych zainteresowanych. Można przyjąć, że osoby zatrudnione w bibliotekach szkół wyższych reprezentują pewną elitę zawodową. To wśród nich jest najwięcej bibliotekarzy dyplomowanych, którzy powinni stanowić główny trzon zespołu bibliotecznego rozwijającego działalność naukowo-dydaktyczną i organizacyjną podporządkowaną najważniejszemu celowi biblioteki – usługowości.

Pomysł państwowego egzaminu bibliotekarskiego wywodzi się z tradycji przedwojennej. Do egzaminu na bibliotekarza I kategorii przystępowali kandydaci do pracy w bibliotece, którzy mieli ukończone studia i odbyli stosowną praktykę. Po wojnie egzaminy dla bibliotekarzy dyplomowanych rozpoczęły się w 1962 roku na podstawie Ustawy o szkolnictwie wyższym z 1958 roku [17], która włączyła ich do grona nauczycieli akademickich. Natomiast w roku 1967, ukazało się Rozporządzenie Rady Ministrów [10] stawiające przed bibliotekarza-

* Mgr Halina Brzezińska-Stec, Biblioteka Uniwersytecka im. J. Giedrycia w Białymstoku.

mi dyplomowanymi zadania naukowe, dydaktyczne i organizacyjne. W praktyce okazało się, że są to wymagania nierealne. Zajęć dydaktycznych w bibliotekach było za mało, na prowadzenie prac naukowych jednostek macierzystych nie było stać, a stanowiska kierownicze zajmowali bibliotekarze bez uprawnień. Również sytuacja prawna – brak szczegółowych rozporządzeń, ustalających przysługujące bibliotekarzom dyplomowanym przywileje i obowiązki sankcjonowała stan faktyczny.

Nie rozwiązała tych wątpliwości zmieniona w roku 1990 Ustawa o szkolnictwie wyższym [16]. Bibliotekarzy dyplomowanych wyłączono z grupy nauczycieli akademickich i przyznano im uprawnienia pracowników naukowo-dydaktycznych (art. 77.2), z zastrzeżeniem „jeśli ustawa lub przepisy szczególne nie stanowią inaczej” (art. 77.1), co w praktyce powodowało wiele nieporozumień.

Wobec braku aktów wykonawczych, nie bardzo wiadomo, które z uprawnień nauczycieli akademickich przysługują pracownikom wymienionym w art. 77. Wyjątkiem jest wymiar urlopu wypoczynkowego i czas pracy, określone w Ustawie w sposób jednoznaczny. Niektóre przywileje i obowiązki można było zdefiniować przy ustanawianiu statutu uczelni, o ile nie wykraczały one poza jego zakres. Zapisy art. 77 skutkowały w praktyce całą gamą różnorodnych rozwiązań (ulgowe przejazdy, płatne urlopy na poratowanie zdrowia itp.). Przyznanie z kolei bibliotekarzom zatrudnionym na stanowisku kustosa i starszego bibliotekarza uprawnień pracowników dydaktycznych (art. 77.2) w postaci skrócenia czasu pracy i zwiększenia wymiaru urlopu wypoczynkowego spowodowało, że jedynie różnica uposażenia wyróżniała pozycję bibliotekarza dyplomowanego, i to w nielicznych przypadkach, bo służba biblioteczna otrzymywała premie. Oprócz Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 stycznia 1992 roku [9], przedstawiającego tylko bardzo ogólnie wymogi awansu do grupy bibliotekarzy dyplomowanych, szczegółowych przepisów wykonawczych do Ustawy nie ma. Stąd też brała się powszechna wątpliwość co do tego, czy wszystkie jej artykuły odnoszące się do pracowników naukowo-dydaktycznych dotyczą także bibliotekarzy dyplomowanych.

Nowy projekt ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym [15] przywraca stan sprzed 1990 roku. Art. 101 wymienia kategorie nauczycieli akademickich, a wśród nich dyplomowanych pracowników bibliotecznych, dyplomowanych pracowników dokumentacji i informacji naukowej oraz dyplomowanych informatyków. Pozostałych bibliotekarzy zaliczono do pracowników uczelni nie będących nauczycielami akademickimi (art. 111). Podobnie jak w obowiązującej ciągle Ustawie (art. 99), w nowym projekcie (art.102) stawia się przed bibliotekarzami obowiązki i zadania przypisane pracownikom naukowo-dydaktycznym. Należą do nich:

- prowadzenie badań naukowych, rozwijanie twórczości naukowej i artystycznej oraz podnoszenie swoich kwalifikacji,

- kształcenie (i wychowywanie) studentów oraz innych uczestników studiów i kursów prowadzonych przez uczelnię,
- uczestniczenie w pracach organizacyjnych uczelni.

OBSZAR BADAWCZY I METODA

Jaka jest praktyka i faktyczny status bibliotekarza dyplomowanego? Odpowiedź na to pytanie uzyskano (częściowo) na podstawie wyników przeprowadzonego przez autorkę sondażu w postaci ankiety rozesłanej do bibliotek uczelnianych. Ponieważ otrzymane dane nie zawsze były wystarczające, aby w sposób rzetelny przedstawić problem, uzupełnione zostały informacjami z wywiadów telefonicznych, bezpośrednich rozmów, wieloletniej obserwacji środowiska bibliotekarskiego oraz z literatury przedmiotu.

Wybierając grupę reprezentatywną bibliotek uczelnianych wykorzystano dane statystyczne prezentowane w wydawnictwie Ministerstwa Edukacji Narodowej – *Szkolnictwo wyższe 2002: dane podstawowe*, Warszawa, 2003 oraz listę polskich bibliotek zamieszczonych na stronach EBIB-u, a także strony WWW wielu bibliotek akademickich.

W sumie uwzględniono 120 bibliotek (60 bibliotek szkół państwowych i tyleż samo szkół prywatnych). Na ankietę odpowiedziało 63 spośród nich (53 ze szkół państwowych i tylko 10 ze szkół prywatnych), w tym 47 zatrudniających bibliotekarzy dyplomowanych.

W podziale na typy uczelni przedstawia się to następująco:

- biblioteki uniwersyteckie – 16,
- biblioteki techniczne (politechniki i inne) – 14,
- biblioteki ekonomiczne – 5,
- biblioteki medyczne – 4,
- biblioteki pedagogiczne – 3,
- biblioteki rolnicze – 2,
- biblioteki wojskowe – 1,
- biblioteki inne – 2.

Liczba bibliotekarzy dyplomowanych zatrudnionych w poszczególnych typach bibliotek:

- biblioteki uniwersyteckie – 127,
- biblioteki techniczne (politechniki i inne) – 47,
- biblioteki ekonomiczne – 21,
- biblioteki pedagogiczne – 11,

- biblioteki rolnicze – 6,
- biblioteki medyczne – 4,
- biblioteki wojskowe – 1,
- biblioteki inne – 6.

W sumie 47 ankietowanych jednostek zatrudnia 223 bibliotekarzy dyplomowanych.

ZADANIA NAUKOWE

Na podstawie udzielonych odpowiedzi trudno sformułować jednoznaczną opinię, dotyczącą wypełniania zapisu ustawy w zakresie pracy naukowej i badawczej bibliotekarzy dyplomowanych. Jest ona prowadzona w połowie (24) ankietowanych jednostek.

Niezależnie od typu biblioteki i liczby zatrudnionych w niej bibliotekarzy obowiązek ten interpretowany jest bardzo różnorodnie i w zasadzie o jego realizacji decydują najczęściej zapisy w statutach poszczególnych uczelni, w znacznej mierze zależy to też od postawy dyrektorów tychże bibliotek. Zapisu o tym obowiązku nie posiadają bardzo małe biblioteki, zatrudniające jednego lub dwóch bibliotekarzy dyplomowanych, ale również, co może być zaskakujące, biblioteki z tradycjami, np. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Czy oznacza to, że nie prowadzi się tam badań? Oczywiście, nie. W większości bibliotek (w 12 bez obowiązku realizacji prac naukowo-badawczych) aktywność naukowa jest domeną nie tylko bibliotekarzy dyplomowanych. W wielu ankietach podkreślano, że prowadzenie prac badawczych często stanowi bardzo ważny składnik oceny bibliotekarzy w sytuacjach awansu, przyznawania nagrody czy premii. Badania prowadzą też pracownicy, którzy w przyszłości chcą przystąpić do egzaminu na bibliotekarza dyplomowanego lub otrzymać stanowisko np. starszego kustosa dyplomowanego. Charakter i rodzaj pracy naukowej wynika ze specyfiki zajmowanych stanowisk. W pierwszej kolejności jej przedmiotem są zasoby własne, zwłaszcza zbiory specjalne. Ten typ badań realizowany jest – co zrozumiałe – w bibliotekach dużych, głównie uniwersyteckich w postaci publikacji krytycznych edycji, materiałów źródłowych, katalogów (BUW, Biblioteka Jagiellońska, biblioteki uniwersyteckie w Poznaniu czy we Wrocławiu). Pracownicy oddziałów informacji naukowej natomiast wydają informatory, bibliografie, spisy zawartości wydawnictw ciągłych, materiały dydaktyczne i szkoleniowe.

W bibliotekach bez takich tradycji i odpowiedniego księgozbioru, uprawianie nauki jest pewnym dodatkiem do nadrzędnej funkcji usługowej i ma charakter ograniczony. Bibliotekarz dyplomowany musi zajmować się tu po trosze wszystkim. Jego udział jest bardziej pożądanym w organizacji warsztatu pracy naukowej w postaci gromadzonego i opracowywanego księgozbioru oraz tworzeniu do nie-

go dobrego dostępu w formie kompletnych katalogów i baz danych, niż realizacji przedsięwzięć naukowo-badawczych.

Również publikacje z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w czasopiśmie wydawanych własnym sumptem lub ogólnopolskich są domeną dużych jednostek. W mniejszych bibliotekach zachęca się pracowników do takiej aktywności, ale jej brak nie jest elementem dyskredytującym pracownika podczas oceny okresowej. Oczywiście ankietowani, niezależnie od zajmowanego stanowiska, deklarowali, iż nie rezygnują z tej formy działalności (w 30 bibliotekach).

Czynnikiem zniechęcającym w jakimś stopniu mogą być tu jednak obiektywne trudności z możliwością publicznego prezentowania dorobku naukowego. Mimo iż – co paradoksalne – ogólna sytuacja w tym zakresie jest lepsza niż kiedyś, to w przypadku specjalistycznych wydawnictw naukowych jest już zupełnie inaczej. Z czasopism ogólnopolskich przetrwały tylko niektóre, np. Roczniki Biblioteczne i Przegląd Biblioteczny, periodyki bądź wydawnictwa zwarte macierzystych uczelni nie są natomiast ogólnie dostępne. Pewne szanse w tym zakresie stwarzają – coraz popularniejsze – wydawnictwa elektroniczne, takie jak na przykład EBIB. Pytaniem otwartym pozostaje w tej sytuacji, czy każda biblioteka np. akademicka powinna w związku z tym dążyć do wydawania własnego pisma naukowego, jak robi to już wiele z nich.

Respondenci sygnalizowali jednocześnie problem ograniczonych możliwości uczestniczenia w konferencjach naukowych, w których udział biorą przede wszystkim dyrektorzy i wicedyrektorzy.

Reasumując, można odnieść wrażenie, że praca naukowa w bibliotekach, szczególnie mniejszych bez tradycji badawczych jeśli jest prowadzona, to zazwyczaj obok podstawowej działalności osób nią zainteresowanych. Zaryzykować można stwierdzenie, że mimo sukcesów niektórych ośrodków na tym polu, brakuje sprzyjających warunków do dalszego jej rozwoju. Nie wykorzystano istniejących możliwości prowadzenia badań naukowych w bibliotekach, ani w zakresie rozwiązań formalno-prawnych, ani też organizacyjnych. Biblioteki uczelniane coraz częściej zwracają się do przesunięcia na plan dalszy pracy naukowo-badawczej kosztem innych zadań przed nimi stawianych.

Należy tu powtórzyć za Arturem Jazdonem, „że dyrektorzy bibliotek muszą się jeszcze uczyć, jak wykorzystywać pojawiająca się możliwość finansowania badań, publikowania ich wyników i zachęcania własnych pracowników do ich prowadzenia” [7, s. 57-58]. W wielu przypadkach najtrudniejsze jednak będzie „przekonanie władz uczelni, członków senatu i poszczególnych rad wydziałów, że biblioteka to instytucja o zadaniach naukowych, a nie tylko usługowych, i że dbałość o ich rozwój, premiovanie osób prowadzących badania itp. przyczyni się zarówno do polepszenia jakości świadczonych usług, jak i wzrostu prestiżu nie tylko biblioteki, ale całej uczelni” [7, s. 58].

ZADANIA DYDAKTYCZNE

Rola bibliotek i ich pracowników w przygotowaniu studentów do zawodu i wypełnianiu powinności dydaktycznych na rzecz społeczności akademickiej jest trudna do przecenienia. Bibliotekarz nie tylko uczy, ale także stara się kształtować nawyki korzystania z potrzebnej literatury zawodowej, służy pomocą w wyszukiwaniu interesującego piśmiennictwa, informuje o nowych pozycjach wydawniczych, zapoznaje ze sposobami korzystania z katalogów tradycyjnych lub komputerowych.

Zadania dydaktyczne to również zarządzanie zasobami, troska o odpowiedni dobór księgozbioru dydaktycznego, współpraca ze wszystkimi podmiotami uczelni w ramach oddziałów informacji naukowej. Działalność informacyjna realizowana jest w postaci ustnych lub pisemnych odpowiedzi na konkretne zapytania, opracowywania zestawień bibliograficznych na określony temat, streszczeń analitycznych dokumentów lub tłumaczeń. W obszarze jej funkcjonowania mieści się ponadto rejestrowanie i przechowywanie zakończonych prac naukowo-badawczych, gromadzenie sprawozdań z podróży zagranicznych czy opracowywanie bibliografii publikacji pracowników uczelni [10, s. 87].

Osobne miejsce wśród zadań bibliotek szkół wyższych należy się obowiązkowi przysposobienia bibliotecznego dla studentów I roku wszystkich kierunków przeprowadzanego w formie wykładów i ćwiczeń praktycznych. Jego początki sięgają dwudziestolecia międzywojennego. Przysposobienie biblioteczne wprowadzono jako przedmiot obowiązkowy dla studentów na wielu uniwersytetach i w niektórych wyższych szkołach technicznych w połowie lat pięćdziesiątych.

Zmiany w zakresie realizacji zadań dydaktycznych bibliotek akademickich przyniosła Uchwała nr 35 Rady Ministrów z 1971 roku [13] w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Jej przepisy dotyczyły działalności informacyjnej we wszystkich państwowych jednostkach organizacyjnych, określały też termin rozpoczęcia kształcenia użytkowników informacji. W związku z tym, rektorzy otrzymali pismo z Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie wytycznych programowych w zakresie przysposobienia bibliotecznego i informacji naukowej studentów szkół wyższych. Zgodnie z nimi w latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych, zajęcia z podstaw informacji naukowej realizowane były w dwóch wariantach: 30 godzinne dla kierunków ścisłych oraz 15 godzinne dla kierunków humanistycznych i społecznych. Pracownicy bibliotek prowadzili je jako prace zlecone lub w ramach godzin pracy. Taki stan rzeczy obowiązywał formalnie do roku 1990, kiedy to Monitor Polski [14] wśród uchwał uznanych za nieobowiązujące wymienił Uchwałę nr 35 z 1971 roku. Nie miało to specjalnego znaczenia w odniesieniu do przysposobienia bibliotecznego, które – jak wynika z ankiety – realizowane jest we wszystkich bibliotekach (w 33) – prowadzone z udziałem bibliotekarzy dyplomowanych. Co więcej, niektóre z nich organizują szkolenia biblioteczne również dla studen-

tów zaocznych i wieczorowych, a nawet doktorantów, w tym anglojęzyczne, traktując je jako znakomity element strategii marketingowej.

Nieco inaczej wyglądała sytuacja podstaw informacji naukowej. W ostatnim dziesięcioleciu przedmiot ten uległ zasadniczej ewolucji. W zmienionej formie, w mniejszym wymiarze godzin i zmodernizowany programowo jest domeną przede wszystkim bibliotek politechnicznych (14). Uzupełniony o przeglądy czasopism z danej dyscypliny wiedzy oraz metodykę przygotowywania pracy magisterskiej ma charakter obligatoryjny.

W ofercie coraz większej liczby bibliotek (bo 35) znajdują się szkolenia z obsługi baz danych oraz katalogów komputerowych. Nie ma w tym nic dziwnego, zważywszy na coraz szybszy proces komputeryzacji bibliotek, w którym przodują ośrodki akademickie.

Ważnym obiektem działań dydaktycznych biblioteki uczelnianej są jej pracownicy i pracownicy bibliotek partnerskich, nie zawsze posiadający właściwą orientację zawodową [2, s. 171-185]. Zdobywają ją zazwyczaj w drodze zorganizowanych przez poszczególne oddziały biblioteczne kursów i praktyk.

Awans służbowy pracownika biblioteki rodzi problem innej natury. Zgodnie z przepisami, osoba nie posiadająca wykształcenia bibliotekoznawczego, nie może być awansowana na stanowisko kustosza bez odbycia stażu zawodowego w innej bibliotece naukowej. Działalność taką prowadzą bibliotekarze dyplomowani w 18 ankietowanych jednostkach. Podobnie rzecz się ma z obowiązkowymi praktykami studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, realizowanymi w 20 bibliotekach. Obecnie tylko pracownicy dużych bibliotek naukowych (w liczbie 19) w ramach czasu wolnego współpracują z Instytutami Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa czy ośrodkami CEBID (4). Nieliczni zatrudniają się w uczelniach prywatnych (4). Prowadzone tam zajęcia realizowane są zazwyczaj w ramach umowy-zlecenia i dodatkowo opłacane.

Czynnikiem decydującym jest tu zjawisko organizacyjnego oddzielenia katedr czy instytutów bibliotekoznawstwa od bibliotek. W wyniku tego, coraz mniej bibliotekarzy praktyków uczestniczy w działalności ośrodków kształcących przyszłe kadry, tracąc kontakt z badaniami i dydaktyką, co wpływa na osłabienie motywacji do rozwoju naukowego.

Z ankiety jednoznacznie wynika, że biblioteki akademickie starają się w coraz szerszym zakresie upowszechniać nieznane dotąd formy pracy dydaktycznej, zachęcając potencjalnych użytkowników do korzystania ze swoich usług. Realizując postulat biblioteki naukowej powszechnie otwartej, niektóre z nich wprowadziły zajęcia propagatorskie dla uczniów szkół średnich (5). Są to zazwyczaj pokazy i wystawy cennych i niezwykłych zasobów bibliotecznych (np. zbiorów specjalnych). Część organizuje szkolenia wewnętrzne dla swoich pracowników w formie warsztatów i zebrań naukowych (5 bibliotek), bądź ogólnopolskie warsztaty ćwiczeniowe z zakresu obsługi i dostępu do baz danych, opracowania

rzeczowego zbiorów (język KABA) itp. (3). Ważnym elementem promocji są wycieczki.

Przykładem szerokiego spektrum możliwości w zakresie edukacji jest Biblioteka Akademii Ekonomicznej w Krakowie. Jej zadania dydaktyczne obejmują:

- przysposobienie biblioteczne (studenci studiów dziennych i wieczorowych),
- zajęcia z informacji naukowej (studenci ostatnich lat studiów dziennych),
- informację naukową w jęz. angielskim (studenci IBS),
- informację naukową w jęz. angielskim, francuskim, niemieckim (studenci obcojęzycznych studiów podyplomowych tzw. English Track),
- szkolenia wewnętrzne pracowników,
- praktyki studentów bibliotekoznawstwa,
- staże specjalistyczne bibliotekarzy z innych bibliotek,
- zajęcia dla pracowników naukowych własnej i innych uczelni,
- zajęcia dla instytucji współpracujących (np. banków).

ZADANIA ORGANIZACYJNE

Zgodnie z art. 66 Ustawy o szkolnictwie wyższym, dyrektorem biblioteki szkoły wyższej powoływanym przez rektora po zasięgnięciu opinii senatu, może być tylko osoba posiadająca uprawnienia bibliotekarza dyplomowanego lub tytuł naukowy. Znajduje to potwierdzenie w wynikach ankiety. Aż w 40 przypadkach bibliotekarze dyplomowani, głównie starsi kustosze i kustosze dyplomowani są dyrektorami bibliotek, niewiele mniej, bo 30, piastuje stanowiska wicedyrektorów. Jedynie w 7 bibliotekach, zatrudniających bibliotekarzy dyplomowanych funkcje te pełnią inne osoby. Znamiennym jest przy tym fakt, że ponad 50% przystępujących do egzaminu na bibliotekarza dyplomowanego to dyrektorzy lub kandydaci na to stanowisko. Nowa ustawa Prawa o szkolnictwie wyższym nie stawia już takich wymogów przed kandydatami, w związku z tym należy się spodziewać, że w najbliższym czasie liczba osób przystępujących do egzaminu będzie sukcesywnie spadać. Pozostali bibliotekarze dyplomowani stanowią w większości bibliotek kadre kierowniczą, pełnią funkcje kierowników bibliotek wydziałowych (9), działów i sekcji (88). Do wyjątków należą BUW, BUWr, BUAM i Biblioteka Jagiellońska, w których liczba bibliotekarzy dyplomowanych znacznie przekracza ilość stanowisk kierowniczych. Pozostali (56) są najczęściej zatrudnieni w oddziałach zbiorów specjalnych, informacji naukowej i bibliograficznej oraz opracowania rzeczowego zbiorów, a więc w jednostkach wymagających wiedzy ogólnej i kompetencji merytorycznych.

UWAGI KOŃCOWE

W świetle zgromadzonego materiału analitycznego należy powtórzyć pytanie zasadnicze: czy bibliotekarze dyplomowani realizują w praktyce nałożone na nich obowiązki? A następnie: kim powinien być bibliotekarz dyplomowany? W jakim stopniu to pracownik pełniący funkcje organizacyjne, w jakim prowadzący zajęcia dydaktyczne, w jakim wreszcie zajmujący się działalnością naukową? Jakie są w tym względzie potrzeby biblioteki szkoły wyższej?

Nie ma chyba prostej odpowiedzi na te pytania, ale jak w każdym podobnym przypadku należy poszukiwać takich rozwiązań, które przy ciągle zmniejszającej się liczbie etatów w bibliotekach uczelnianych i wzrastającej liczbie studentów, pozwolą pogodzić obowiązki i potrzeby badawcze bibliotekarzy z właściwym wypełnianiem funkcji usługowych wobec społeczności akademickiej [12, s. 63]. W chwili obecnej nie jest w praktyce możliwe powierzanie trudniejszych i odpowiedzialnych obowiązków wyłącznie bibliotekarzom dyplomowanym. Jest ich po prostu za mało. Przyszłość też nie nastraja optymistycznie. Zarówno wyniki przeprowadzonej ankiety, jak i spostrzeżenia Komisji Egzaminacyjnej potwierdzają brak większego zainteresowania zdobyciem tytułu bibliotekarza dyplomowanego (w roku 2003 egzamin zdało 11 osób, a w 2004, w sesji letniej, 2 osoby z ankietowanych bibliotek).

Stanowisko starszego kustosa dyplomowanego stanowi szczytową pozycję w karierze zawodowej, z czym musi wiązać się konieczność podnoszenia wymagań kwalifikacyjnych, ale również wysokości zarobków i przyznania szczególnych uprawnień, które stworzą warunki do realizacji specyficznego zakresu obowiązków [3, s. 53]. W związku z tym w ślad za nową ustawą przywracającą bibliotekarzom dyplomowanym status nauczyciela akademickiego powinny pójść akty prawne niższej rangi (np. rozporządzenia ministerialne) dokładnie określające przywileje i powinności tej grupy zawodowej. Wzorem pracowników naukowo-dydaktycznych uczelni należałoby zdefiniować pensum dydaktyczne oraz ustalić liczbę godzin przeznaczonych na pracę badawczą i naukową w ramach godzin pracy. W strukturze organizacyjnej bibliotek akademickich muszą znaleźć się oddziały lub samodzielne stanowiska, których domeną będzie realizacja tych zadań.

Kolejny etap to ustalenie wykazu stanowisk organizacyjnych i merytorycznych dostępnych wyłącznie dla bibliotekarzy dyplomowanych (np. dyrektor czy kierownik działu, ale też specjalista dziedzinowy lub sekretarz naukowy itp.), co stanowiłoby czynnik motywujący do zdobywania tego stopnia kariery zawodowej.

Niemniej pilnym i ważnym postulatem jest opracowanie klarownej struktury zawodowej, wyodrębniającej z jej całości np. dwie grupy tj. bibliotekarzy i bibliotekarzy dyplomowanych przy jednoczesnym ograniczeniu stopni bibliotekarskich do bibliotekarza, kustosa i starszego kustosa. Łatwiej będzie wówczas

określić zakres obowiązków, a awansowanie połączone z gratyfikacją finansową mogłoby być skuteczniejsze i bardziej satysfakcjonujące.

Do uzdrowienia istniejącego stanu rzeczy potrzebna jest również akceptacja roli i miejsca bibliotekarzy dyplomowanych w poszczególnych bibliotekach i całej społeczności akademickiej (a bywa z tym bardzo różnie). Jest to nakaz chwili, bo wysoko kwalifikowani bibliotekarze mogą stanowić kadrę realizującą nie tylko zadania usługowe bibliotek uczelnianych, ale także programy badawcze i granty (tak powszechne po przystąpieniu do UE, a dla nas – bibliotekarzy, ciągle mało dostępne).

I ostatnia konkluzja – aby taką akceptację uzyskać, bibliotekarz dyplomowany nie może poprzestać na samym zdaniu egzaminu, musi systematycznie doskonalić swoje umiejętności zawodowe, czynnie uczestniczyć w życiu naukowym biblioteki i w sposób pozytywny kreować jej obraz w świadomości użytkowników.

BIBLIOGRAFIA

1. Bogłowska A., *Nie przedłużajmy fikcji. Głos o statusie bibliotekarza*, „Bibliotekarz” 1997 nr 7/8, s. 19-22.
2. Chachlikowska A., *Praca naukowa i dydaktyczna w bibliotekach uczelnianych i możliwości jej efektywnego realizowania*, [w:] A. Jazdon., A. Chachlikowska (red.), *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13-15.11. 2002*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań 2002.
3. Cybulski R, Kolendo H., *Bibliotekarze dyplomowani – frustracje, oczekiwania, potrzeby*, [w:] Stachowska-Musiał E. (red.), *Zawód bibliotekarza, dziś i jutro, materiały z konferencji, Łódź, 15-16.10.1997 r.*, Wydaw. SBP, Warszawa 1997.
4. Fercz J., *O sytuacji zawodowej bibliotekarzy akademickich*, „Przegląd Biblioteczny” 1993 nr 3/4, s. 193-201.
5. Fercz J., *O zbędności bibliotekarzy dyplomowanych*, „Bibliotekarz” 1998 nr 12, s. 7-10.
6. Gmiterek W., *Bibliotekarze dyplomowani po siedmiu latach degradacji*, „Bibliotekarz” 1998 nr 2, s. 10-12.
7. Jazdon A., *Działalność naukowo-badawcza w bibliotece uczelnianej?* [w:] Suchojod H. (red.), *Funkcje naukowo-badawcze i dydaktyczne biblioteki akademickiej. Materiały konferencji naukowej, Kielce, 19-21 września 1996 r.*, Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego, Kielce 1996.
8. Meinardi G., *Rola współczesnego bibliotekarza w organizacji i unowocześnianiu tradycyjnego warsztatu pracy naukowej i dydaktycznej w bibliotece uczelnianej*, [w:] Suchojod H. (red.), *Funkcje naukowo-badawcze i dydaktyczne biblioteki akademickiej. Materiały konferencji naukowej, Kielce, 19-21 września 1996 r.*, Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego, Kielce 1996.

9. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 stycznia 1992 r. w sprawie warunków, jakie powinien spełniać kandydat na dyplomowanego bibliotekarza oraz na pracownika dokumentacji i informacji naukowej, zasad i trybu postępowania kwalifikacyjnego, a także zasad awansowania dyplomowanego bibliotekarza i dyplomowanego pracownika dokumentacji i informacji naukowej*, Dz. U. 1992 nr 15, poz. 69.
10. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 kwietnia 1967 r. w sprawie warunków zatrudniania w instytutach naukowo-badawczych, w Polskiej Akademii Nauk i w szkolnictwie wyższym bibliotekarzy dyplomowanych i pracowników służby bibliotecznej oraz dyplomowanych pracowników dokumentacji naukowej i dokumentalistów służby informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej*, Dz. U. 1967 nr 14, poz. 63.
11. Szyllhabel K., Wróbel J., *Egzamin na bibliotekarza dyplomowanego*, „Bibliotekarz” 2002 nr 5, s. 8-11.
12. Śliwińska M., *Bibliotekarska elita i pariasi. Przygotowanie do zadań i realizowane funkcje*, [w:] Stachowska-Musiał E. (red.), *Zawód bibliotekarza, dziś i jutro. Materiały z konferencji, Łódź, 15-16.10.1997 r.*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 1997.
13. *Uchwała Nr 35 Rady Ministrów z 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej*, M. P., 1971 nr 14, poz. 104. Dodatkowe wytyczne programowe w zakresie przysposobienia bibliotecznego i informacji naukowej studentów szkół wyższych, przekazano rektorom szkół wyższych w niepublikowanym piśmie Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z lipca 1971 r.
14. *Uchwała Nr 84 Rady Ministrów z dnia 30 maja 1990 r. w sprawie uznania niektórych uchwał RM ogłoszonych w M.P. za nieobowiązujące*, M. P. 1990 nr 24, poz. 181.
15. *Ustawa z dn. ... 2004 r. (projekt) Prawo o szkolnictwie wyższym*, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.frp.org.pl> Projekt.doc z dnia 25 sierpnia 2004 r.
16. *Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym*, Dz. U. 1990 nr 65, poz. 385.
17. *Ustawa z dnia 5 listopada 1958 r. o szkolnictwie wyższym*, Dz. U. 1958 nr 68, poz. 336; Dz. U. 1973 r. nr 32, poz. 191.
18. *Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach*, Dz. U. 1968 nr 12 poz. 63.